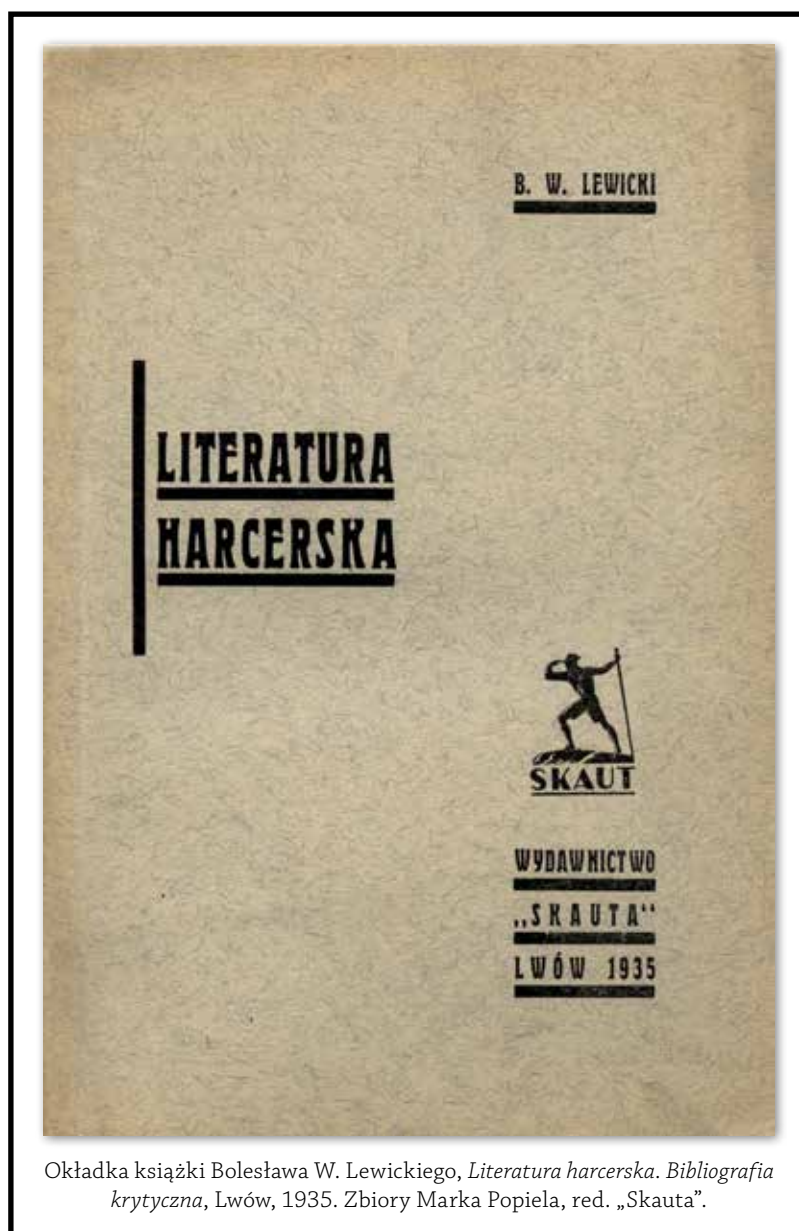

SKAUT

ISSN 1898-7729

HARCERSKIE PISMO HISTORYCZNE • KWARTALNIK • TARNÓW • 24 SIERPANIA 2023 r. • ROK XIX • NR 3 [73]

Okładka książki Bolesława W. Lewickiego, *Literatura harcerska. Bibliografia krytyczna*, Lwów, 1935. Zbiory Marka Popiela, red. „Skauta”.

OD REDAKCJI

Zawartość numeru miała być inna, ale nadeszła niestety smutna informacja o śmierci doktora Wiesława Kukli, redaktora naszego pisma. Nasze początkowe plany uległy zmianie. Trudno jest bowiem przejść obojętnie wobec tak wielkiej dla nas straty. Druh Wiesław był Człowiekiem uczynnym i zawsze niósł chętną pomoc. Prezentujemy w tym numerze jedynie klepsydre, ale Jego biogram jest opracowywany i na łamach „Skauta”, ta piękna postać zostanie zaprezentowana szerzej.

Wydaje się, że tak niedawno zmarł nasz redaktor hm. Marian Mischczuk. Przygotowywana jest pełna bibliografia jego prac pisarskich – tak ważnych dla historii Harcerstwa, tak potrzebnych dla zrozumienia idei harcerskiej w minionych i zmieniających się epokach politycznych, społecznych oraz gospodarczych Polski. Jego spuścizna obejmuje również prace z zakresu bibliografii skautowej i harcerskiej – są to także niezwykle ważne źródła. Zanim to nastąpi, prezentujemy

Jego biogram autorstwa Walentyny Krystyny Korpalskiej, siostry Mariana.

Miesiąc temu pojawiła się w sprzedaży książka Aleksandra Kamińskiego *Andrzej Małkowski*. To już (lub dopiero) piąte wydanie. Ważne dla kolejnych pokoleń harcerskich, bo ukazujące sylwetkę twórcy Skautingu polskiego, takim jakim znała Go Olga Małkowska – żona. To ważna książka dla harcerek i harcerzy w naszej studwunastoletniej historii, gdyż pokazuje i uczy rozumienia idei harcerskiej oraz pokazuje konsekwencje własnych czynów. Autor książki, jako doskonały psycholog, pedagog i wychowawca przedstawił czytelnikom życie Andrzeja Małkowskiego, w sposób prawdziwy i szczerzy.

Książka Aleksandra Kamińskiego została wznowiona po dwudziestu trzech latach od poprzedniej edycji. Uczestnicząc w tym wydawniczym projekcie Wydawnictwa ZHR i Fundacji Jakobstaf!, napisaliśmy z Lesławem Dallem posłowie do V wydania książki.

W „Skaucie” prezentujemy trochę poszerzony tekst pod zmienionym tytułem. Zachęcamy do lektury książki, do lepszego poznania życiorysu tej najważniejszej postaci dla członków wszystkich organizacji harcerskich.

Kolejny artykuł, autorstwa Lesława Dalla dotyczy historii małej broszury napisanej przez Olę Małkowską w 1944 roku w Anglii. Stało się to dziesięć lat po ukazaniu się pierwszego wydania książki *Andrzej Małkowski*. Dla młodzieży emigracyjnej przypomnienie tej postaci, wśród wielu innych, było także niezwykle ważne.

W ostatnim tekście tego numeru przypomina o powinności każdego instruktora harcerskiego – wychowaniu następcy. W przypadku funkcji redaktora jest to trudniejsze niż w odniesieniu do innych funkcji. Osoby, które zgłosiły się na kursy i podjęły się trudu pozostania redaktorami pism harcerskich zasługują na pełne uznanie. ■

Marek Popiel

SKAUT. HARCERSKIE PISMO HISTORYCZNE © ISSN 1898-7729

Redakcja: Lesław Dall - Zakopane, Wiesław Kukla - Poznań, Marek Karpiński - Tarnów, Marek Popiel (red. naczelny, odpowiedzialny i wydawca). Adres redakcji: ul. Krakowska 42/9, 33-100 Tarnów, tel. 530 324 027 • skaut.tarnow@gmail.com • www.skaut.tarnow.pl • „SKAUT” jest harcerskim pismem niezależnym • Wszelkie prawa zastrzeżone ©1996-2023 • Przedruk za zgodą redakcji, za wskazaniem autora i źródła tekstu • Nadesłane materiały redakcja publikuje nieodpłatnie • Redakcja zastrzega sobie prawo adyustacji nadesłanych tekstów, dokonywania skrótów i zmian • Publikowane teksty nie zawsze są zgodne ze stanowiskiem redakcji • Przedsięwzięcie o charakterze non profit •

Ze smutkiem zawiadamiamy,
że 24 sierpnia 2023 roku
w wieku 92 lat
odszedł na Wieczną Wartę

dr WIESŁAW KUKŁA

Doktor medycyny, neurochirurg, absolwent Wydziału Lekarskiego Akademii Medycznej w Poznaniu (1949–1954), stażysta w Regional Neurosurgical Centre w Liverpool, w Anglii, adiunkt w Klinice Neurochirurgii w Poznaniu, pełnomocnik dyrektora Państwowego Szpitala Klinicznego Nr 2 w Poznaniu ds. orzecznictwa lekarskiego, konsultant wojewódzki w Zielonej Górze, stały biegły sądowy przy Sądzie Okręgowym w Poznaniu. Przed przejściem na emeryturę w 1998 roku, napisał książkę: Z dziejów poznańskiej neurochirurgii w latach 1952–1997.

Zuchem był od 1938 roku, do 13 Poznańskiej Drużyny Harcerzy im. Hetmana Jana Zamoyskiego (Czarna Trzynastka Poznańska) wstąpił w kwietniu 1945 roku, przyrzeczenie harcerskie złożył 12 sierpnia 1945 roku, pełnił funkcje: zastępowego, chorążego i sanitariusza drużyny oraz redaktora czasopisma „Ku Słońcu” (1945–1948), Harcerz Orli. W 1956 roku zainicjował odrodzenie 13 PDH przy VIII Liceum Ogólnokształcącym im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, z jego inicjatywy powstał w 1976 roku Krąg Czarnych Trzynastaków, w 1986 roku zainicjował wykonanie repliki sztandaru drużyny, w tych latach brał udział w pracach komisji historycznych Komendy Chorągwi Wielkopolskiej ZHP oraz Hufca ZHP Poznań-Grunwald. W latach 1990–2006 kolportował na terenie kraju, Europy zachodniej i krajów powstałych po rozpadzie ZSRR redagowaną w USA gazetkę „Znicz/Wiadomości Harcerskie”. Autor i współautor artykułów i książek z zakresu m.in. historii prasy harcerskiej na świecie, redaktor (2005–2023) kwartalnika „Skaut. Harcerskie Pismo Historyczne” w Tarnowie.

Pogrzeb odbył się w poniedziałek 4 września 2023 roku, o godz. 13.10
na cmentarzu Junikowo w Poznaniu.

Czuwaj!
redaktorzy „Skauta”

MARIAN MISZCZUK – KORZENIE

Rodzina Mariana wywodziła się ze wschodu. Rodzice: Lidia Miszczuk z domu Lubko (1916–2009) i Antoni Marian (1916–1972) poznali się i pobraли w czasie wojny w Brześciu nad Bugiem. Tam, 1 stycznia 1941 roku, przyszedł na świat ich najstarszy syn Jerzy. Ojciec był księgowym a matka filolożką. Konsekwencje II wojny światowej: przesunięcia granic i przemieszczenia ludności, zmusiły rodzinę Miszczuków do przeniesienia się na zachód. Antoni Miszczuk otrzymał propozycję zatrudnienia w Dyrekcji Kolei w Gdańsku. Po drodze jednak rodzina zatrzymała się w Bydgoszczy, ze względu na bliski termin porodu Lidii. Dnia 6 sierpnia 1945 roku urodziła się córka, Walentyna Krystyna, a rodzina już została w Bydgoszczy. Ojciec Antoni pracował jako główny księgowy na kolei w różnych jednostkach, Mama Lidia była nauczycielką w Liceum

Pedagogicznym, Studium Nauczycielskim, a potem wykładowczynią w Wyższej Szkole Nauczycielskiej, przekształconej w Wyższą Szkołę Pedagogiczną w Bydgoszczy.

Marian Henryk urodził się 15 sierpnia 1953 roku. Jego dzieciństwo i młodość związane były właśnie z Bydgoszczą i do tych lat, i miejsc często wracał. Naukę podjął w Szkole Podstawowej nr 2 w Bydgoszczy i tam rozpoczęła się jego aktywna przygoda z Harcerstwem. Bardzo szybko przejął obowiązki drużynowego. Wierność normom i zasadom stanowiącym jądro idei skautowej i harcerskiej były odtąd wyznacznikiem jego postępowania. Szacunek do munduru, Krzyża i wszystkich symboli Harcerstwa towarzyszyły mu do ostatnich chwil.

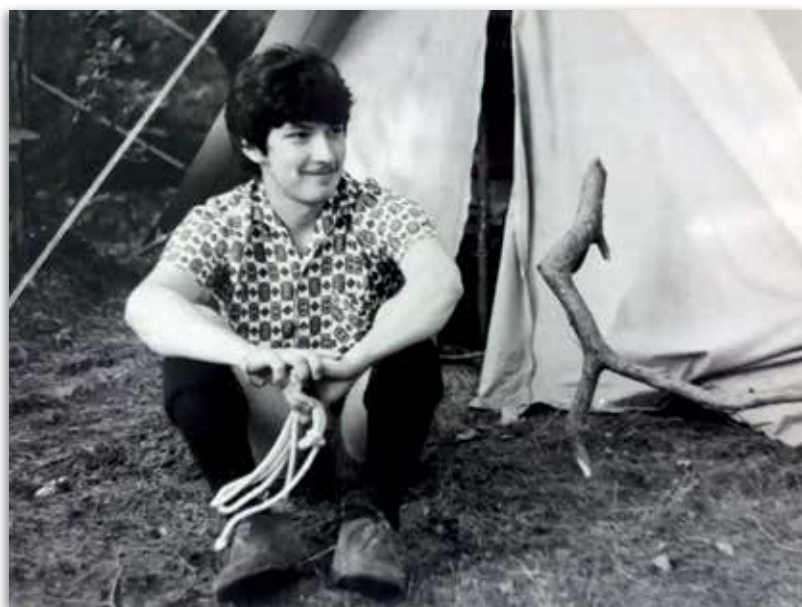
Naukę w I Liceum Ogólnokształcącym w Bydgoszczy zakończył egzaminem dojrzałości w 1972 roku. Wyjechał na studia do

Warszawy, tam został, i do Bydgoszczy wracał już tylko okazjonalnie. Studia podjął na wymarżonym kierunku: Handel Zagraniczny w Szkole Głównej Planowania i Statystyki (SGPiS) (tak wówczas nazywała się Szkoła Główna Handlowa), ukończył je jako magister ekonomii w zakresie ekonomiki i organizacji handlu zagranicznego. Przez cały czas nauki bardzo dbał o doskonalenie swojej znajomości języka angielskiego, biegle też władał rosyjskim.

W myśl zasady; żeby człowiek wiedział dokąd idzie, musi wiedzieć skąd przychodzi dość wcześnie zainteresował się przeszłością i dokonaniami Harcerstwa. Dążąc do upowszechnienia wiedzy o dziejach Skautingu – Harcerstwa zaczął się spełniać jako dziennikarz. Wypełniał łamy prasy młodzieżowej i harcerskiej, prowadził programy w Rozgłośni Harcerskiej, Polskim Radio, i gawędy harcerskie w programach młodzieżowych telewizji.

W czasie stanu wojennego, jak wielu jego rówieśników, został powołany do wojska. Służbę odbywał w Szkole Podchorążych Rezerwy o kierunku ogólnokwatermistrzowskim w Poznaniu (1980–1981).

W dążeniu do doskonalenia warsztatu badawczego odbył studia doktoranckie w Instytucie Historii PAN (1982–1987). Etap ten nie zakończył się uzyskaniem stopnia doktora, ale dał solidne podstawy warsztatu naukowego historyka. Rozwijał je w następnych latach (1989–1990) jako stypendysta Fundacji Stefana Batorego oraz fundacji brytyjskich na Uniwersytecie w Cambridge (Wielka Brytania). Wtedy też nawiązał długotrwałe kontakty z przedstawicielami Polonii, zwłaszcza z przebywającymi na emigracji współtwórcami i działaczami Harcerstwa. Czas ten dał też Marianowi możliwość wzbogacenia i poszerzenia jego kolekcji zawierającej ogrom materiałów związanych z Harcerstwem. Po powrocie aktywnie włączył się w budowanie

Marian Miszczuk na obozie harcerskim w 1968 r.
Zbiory: Walentyna Krystyna Korpalska [siostra – red.], Bydgoszcz.

silnej pozycji ZHP. Jako Komisarz Zagraniczny Związku – zastępca Naczelnika (1990–1992) był, między innymi, odpowiedzialny za powrót Harcerstwa do ogólnoświatowego skautingu oraz za wymianę międzynarodową.

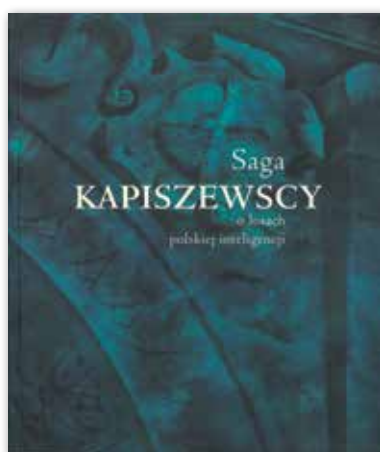
Oprócz badań naukowych pasją Mariana były media i ich wpływ na kształtowanie świadomości społecznej. Był Dyrektorem i Redaktorem Naczelnym Rozgłośni Harcerskiej, redaktorem Harcerskiego Biuletynu Informacyjnego. Po nawiązaniu współpracy z Andrzejem Woyciechowskim, twórcą Radia ZET, pierwszej komercyjnej sieci radiowej w Polsce, w 1992 roku objął obowiązki Dyrektora do Spraw Rozwoju tego Radia. Miał też na koncie pracę między innymi w Polskich Sieniach Emisyjnych (Dyrektor do spraw Rozwoju), Netia Telekom (Real Estate Manager), Inforadio (Dyrektor Generalny, Członek Zarządu). Był też współtwórcą i prezesem Radia Mozart, powołanego we współpracy z partnerem

Marian Miszczuk na obozie harcerskim w latach siedemdziesiątych XX w.
Zbiory: Walentyna Krystyna Korpalska, Bydgoszcz.

Pierwsze opracowanie porządkujące wstępny zakres prac bibliografii harcerskiej – Warszawa, 1983.
Zbiory: Marek Popiel, red. „Skauta”.

Saga. Kapiszewscy, o losach polskiej inteligencji: Marian Miszczuk, I. Atenaci, II. Henryk i Maria Kapiszewscy; Maria Kapiszewska, III. Andrzej i Maria, Kraków, 2017 – znakomita książka biograficzna.
Zbiory: Marek Popiel, red. „Skauta”.

brytyjskim, promującego muzykę klasyczną. Niestety, po dwóch latach (1992–1994) rozgłośnia nie otrzymała koncesji i musiała zawiesić, i w konsekwencji zakończyć działalność.

Doceniany jako specjalista – ekonomista występował jako niezależny konsultant firm zagranicznych badających możliwości inwestowania w Polsce w zakresie mediów.

Równoległe z licznymi obowiązkami zawodowymi realizował się jako badacz

– znawca historii Harcerstwa. Plonem jego badań były książki, biografie i bibliografie, wiele artykułów, liczne akcje popularyzatorskie. Był wydawcą, założycielem i współwłaścicielem wydawnictwa Tomiko. Ścisłe współpracował z dr. Wiesławem Kuklą z Poznania w zakresie badań bibliograficznych nad harcerskimi wydawnictwami emigracyjnymi. Był członkiem

redakcji kwartalnika „Skaut. Harcerskie Pismo Historyczne” w Tarnowie.

Kolejny etap w rozwoju naukowym Mariana stanowiły starania o uzyskanie stopnia naukowego. Przewód doktorski został zrealizowany w Wyższej Szkole Informatyki i Zarządzania w Rzeszowie, na Wydziale Administracji i Nauk Społecznych. Przedstawił tam Radzie Wydziału rozprawę na temat: Rozgłośnia Harcerska 1957–1993. Praca ta była efektem skrupulatnych badań, wielu przemyśleń i własnego doświadczenia. Po uzyskaniu pozytywnych recenzji i udanej obronie 16 grudnia 2016 roku nadano Marianowi Miszczukowi stopień doktora nauk społecznych w zakresie nauki o mediach.

Był dwukrotnie żonaty. Pozostawił troje dzieci: Julię Marianę, (ur. 1983 r.), Marka Antoniego (ur. 1986) i Michała Bruno, (ur. 1999).

Zmarł nagle 25 listopada 2022 roku w Józefosławie, gmina Piaseczno. Spoczął na Cmentarzu Północnym w Warszawie. Kwatera: B-XV-1 Rząd: 6, Grób: 8.

Jego spuścizna naukowa, publicystyczna jest ogromna – jest obecnie weryfikowana i opracowywana. Pozostawił także wielkie zbiory harceniów, które gromadził od lat siedemdziesiątych XX wieku.

Odszedł zbyt szybko. ■

W. K. Korpalska

Marek Popiel, Lesław Dall

PIĘĆ WYDAŃ KSIĄŻKI ALEKSANDRA KAMIŃSKIEGO *ANDRZEJ MAŁKOWSKI W LATACH 1934-2023*

W sierpniu 2023 roku ukazało się piąte wydanie książki Aleksandra Kamińskiego *Andrzej Małkowski*. Jest to książka ważna i potrzebna dla kolejnych pokoleń harcerskich, mogących znaleźć w jej treści inspirację dla własnych działań i samodoskonalenia się. Autor napisał wiele książek w swym bogatym w twórczość życiu. Te najważniejsze według nas: *Andrzej Małkowski* i *Kamienie na szaniec* wyróżniają się tym, że pokazują opisywane postaci jako zwykłych młodych ludzi, którzy w trudnych, w diametralnie różnych czasach dokonują czynów niezwykłych, wręcz heroiczych. Postaci te, stawiane harcerskiej młodzieży za wzór nie mają w sobie fałszu. Dlatego tak doskonale nadają się do roli wychowawczej przypisanej Im przez Autora. Poniższy tekst jest poszerzonym *Posłowiem do piątego wydania* książki *Andrzej Małkowski*.

Każde z wydań książki *Andrzej Małkowski* różni się objętością, zawartością i formatem. Pierwsze powojenne wydanie z 1979 roku doznało okaleczenia przez komunistyczną cenzurę. Na szczęście usunięte fragmenty zostały opublikowane w 1981 roku w piśmie „Bratnie Słowo” oraz w późniejszych wydaniach. Do tej historii nawiązuje hm. Grzegorz Nowik, przewodniczący Związku Harcerstwa Rzeczypospolitej w tekście: *Moje spotkanie z... Andrzejem Małkowskim*, zamieszczonym w piątym wydaniu książki Aleksandra Kamińskiego.

W zbiorach hm. Bolesława Leonharda w Krakowie, który zgromadził w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX wieku imponujący zbiór dokumentów i fotografii dotyczących Andrzeja Małkowskiego, znajduje się egzemplarz maszynopisu oraz oprawna kopia, który Anna Leonhard (mama Druha Bolesława) adiustowała w 1977 roku. Według Bolesława Leonharda¹, nie jest wykluczone, że istnieje jeszcze jeden maszynopis, sporządzony

w Warszawie przez Janinę Kamińską, żonę autora, który stanowił prawdopodobnie podstawę książki wydanej w 1979 roku i został przekazany do Wydawnictwa PAX w Warszawie na początku 1978 roku².

Archiwum.Harcerskie.pl w Warszawie posiada egzemplarz książki przepisanej na

² Poszukiwania dokumentacji wydawniczej książki *Andrzej Małkowski* w archiwum Instytutu Wydawniczego PAX nie przyniosło pozytywnego rezultatu.

maszynie do pisania i oprawiony. Pochodzi ze zbiorów Ryszarda Brykowskiego. Jest to odpis wydania z 1934 roku.

* * *

Przystępując w 1933 roku do napisania zbeletryzowanej biografii Andrzeja Małkowskiego, hm. Aleksander Kamiński (1903–1978) miał już spore doświadczenie pisarskie. Opublikował w 1932 roku bardzo poczytne książki wydane przez redakcję dwutygodnika „Na Tropie. Pismo Młodzieży Polskiej”, ukazującego się w Katowicach: *Oficer Rzeczypospolitej*³ i *Antek Cwaniak*⁴ – rzecz o młodym wodzu zuchowym, który rozpoczął prowadzenie gromady zuchowej i z pomocą kilku dorosłych osób przeprowadził niezwykle ciekawe cykle zbiórek, które nie tylko spodobały się zuchom, ale pozwoliły im świetnie się bawić, zdobywać wiedzę i nowe sprawności. Książką tą zdobył autor wielką popularność. W 1933 roku ukazała się: *Książka wodza zuchów*⁵. Posiadał warsztat

³ Aleksander Kamiński, *Oficer Rzeczypospolitej. Opowiadanie o pułkowniku Lisie-Kuli*, Katowice, 1932.

⁴ Aleksander Kamiński, *Antek Cwaniak. Książka o zuchach*, Katowice, 1932.

⁵ Aleksander Kamiński, *Książka wodza zuchów*, Katowice, 1933.

¹ Harcmistrz Bolesław Leonhard, krakowski harcerz, instruktor ZHP, a następnie ZHP-1918 i ZHR, lekarz, działacz antyalkoholowy, inicjator wznowienia książki *Andrzej Małkowski*, biograf Andrzeja Małkowskiego, współpracownik Aleksandra Kamińskiego, autor opracowań dotyczących historii Harcerstwa krakowskiego, założyciel i redaktor krakowskiego „Skauta”.

Tabela 1. Kolejne wydania książek *Andrzej Małkowski*.

Rok wydania	Wydanie według wydawcy	Miejsce wydania	Wydawca	Format [cm]	Objętość/ilość ilustracji	Nakład [egz.]
1934	[I]	Katowice	Czasopismo „Na Tropie”	13,5 x 19,2	144 + (4 + 12) nlb. (wkładki ilustracyjne) = 160 s./7 + obwoluta + banderola	Brak danych
1979	[II]	Warszawa	Instytut Wydawniczy PAX	12,2 x 19,4 +	132 + (4 + 8) nlb. (wkładka ilustracyjna) = 144 s./16 + obwoluta	10 000 + 330
czerwiec-lipiec 1981	Fragmenty tekstu usunięte przez cenzurę w wydaniu z 1979 r.	Warszawa	„Bratnie Słowo. Pismo Kręgu Instruktorów Harcerskich im. Andrzeja Małkowskiego”, nr 6 i 7, s. 3–4	21 x 29,7	2 s.	5000
1983	II uzupełnione [właściwie III uzupełnione]	Warszawa	Młodzieżowa Agencja Wydawnicza	11,6 x 16,5	220 + (4 + 16) nlb. (wkładka ilustracyjna) = 240 s./16	19 650 + 350
2000	IV	Łódź	Wydawnictwo WING	12,7 x 19,8	176 + 30 nlb. (wkładka ilustracyjna) = 208 s./54	Brak danych
sierpień 2023	V	Warszawa	Wydawnictwo ZHR, Fundacja Jakobstaf	14 x 21	230 +	[2500]

Źródło: Opracowanie własne.

pisarski i mógł się zmierzyć z biografią założyciela Skautingu polskiego we Lwowie.

1934

Książka, która ukazała się na rynku księgarskim przed 10 maja 1934 roku⁶, nie zawiera żadnych odniesień do lat dziecięcych i szkolnych bohatera. Zaczyna się od powtórnego przyjazdu Andrzeja Małkowskiego do Lwowa w 1908 roku. Zatem biogram człowieka, który przeżył zaledwie trzydzieści lat, dwa miesiące, dwa tygodnie i dwa dni został skrócony o dwadzieścia lat!

Książka powstawała głównie w oparciu o rozmowy przeprowadzone przez autora z Olgą Małkowską w 1933 roku. Aleksander Kamiński posiłkował się posiadanymi przez nią dokumentami, listami i fotografiami z okresu narzeczeństwa – po 11 grudnia 1910 roku – gdy poznała Andrzeja Małkowskiego we Lwowie i małżeństwa – po 19 czerwca 1913 roku – gdy wzięli ślub w Zakopanem. W liście Olgi Małkowskiej do Bolesława Leonharda czytamy: [...] *Niestety nie*

*mogę dostarczyć zdjęć ojca Andrzeja ani jego stryja, bo ich nie posiadam ani ich nigdy nie widziałam. Andrzej nie miał nawet zdjęć swoich braci, ani siostry*⁷. Posiadała je najpewniej Helena Małkowska – matka Andrzeja, któ-

nie podjął wysiłku aby z nią porozmawiać. Warto nadmienić, że data jej śmierci i miejsce pochówku dotąd niestety nie są znane.

Jak wybiórczo autor był zaznajomiony z życiem Andrzeja Małkowskiego świadczy

Dwa rodzaje opraw intrroligatorskich książki. Z lewej: miękka, kartonowa, z prawej: twarda, płócienna. Zbiory Marka Popiela, red. „Skauta”.

⁶ Data pierwszej znanej reklamy prasowej o treści: *Aleksander Kamiński, „Andrzej Małkowski”. Rewelacyjny życiorys twórcy Harcerstwa Polskiego, ujawniający nieznanne szczegóły jego pracy, cena 3 zł, „Na Tropie. Pismo Młodzieży Harcerskiej”, Katowice, 10 maja 1934, nr 9, s. 108.*

ra wówczas mieszkała w Warszawie. Trudno wyrokować, dlaczego Aleksander Kamiński

⁷ Olga Małkowska do Bolesława Leonharda, list otrzymany przez adresata 11 lutego 1972 r.

fakt, że po otrzymaniu w 1973 roku od Bolesława Leonharda partii materiałów, autor napisał w odpowiedzi: *Więc maturę miał już w 1907 r.! Muszę Druhowi powiedzieć, że materiały zebrane przez Druha zmieniają*

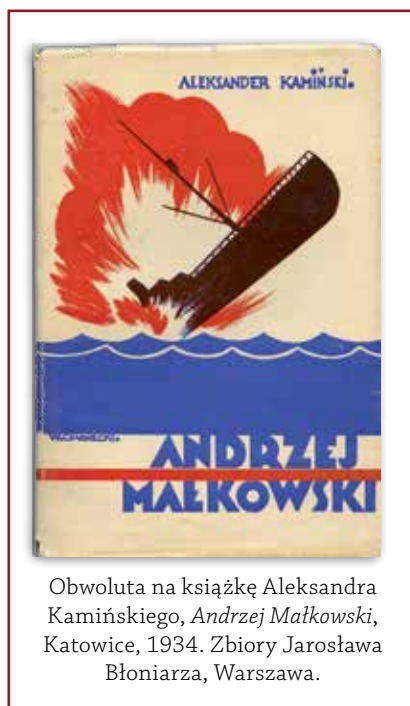
w mej świadomości obraz Andrzeja. Inaczej go dziś widzę i odczuwam niż dawniej⁸. Zatem Aleksander Kamiński ukazał czytelnikom w 1934 roku swego bohatera takim, jakim był w dorosłym życiu.

To pierwsze, emocjonalne w warstwie językowej wydanie książki można też odbierać jako dzieło hagiograficzne, choć autor pewnie nie chciał, aby ta książka miała taki wydźwięk. Trudno jednak inaczej odczytywać zdania i zawarte w nich osądy autora o człowieku, który wpłynął i wpływa po obecne czasy swoją osobistą postawą oraz działalnością na rzesze młodzieży; dziewcząt, chłopców i wielu dorosłych, dla których idee skautowe (harcerskie) stały się bliskie do tego stopnia, że były nie tylko drogowskazami w życiu, ale stały się autentyczną treścią ich życia.

Po przeczytaniu rękopisu książki Olga Małkowska odpisała autorowi: *Mam wrażenie, że książka będzie piękna, w każdym razie to jest Andrzej, a to najważniejsze*⁹. Jest to najkrótsza i bardzo osobista w swej prostocie recenzja tekstu przygotowywanej do druku książki i pochwała intencji autora. Olga poczyniła szereg uwag w rękopisie – tych jednak nie znamy. Lecz w liście możemy się doczytać o kilku z nich. Część została pewnie uwzględniona przez autora, inne nie. Olga pisała: *»Zarzewie« przesadza uważając, że oddziały ćwiczebne młodzieży to już skauting. To były organizacje albo czysto wojskowe, albo mające na celu wychowanie fizyczne (młodzież Sokola). Trudno to nazwać skautingiem. Ideologię harcerską przygotowało »Eleuzis«, tak więc każde z tych zrzeczeń do pewnego stopnia przygotowywało teren dla skautingu*¹⁰. Ten wątek odnajdujemy w tym wydaniu książki tylko lekko zarysowany.

W połowie lat trzydziestych XX wieku ukazało się kilka ciekawych książek o tematyce harcerskiej. W jednej z nich znalazła się krótka recenzja napisana przez

Bolesława W. Lewickiego, redaktora lwowskiego „Skauta”: [...] *Materiał biograficzny ujął autor w formę popularnego gatunku literackiego: la vie romancée* [powieść biograficzna – red.].

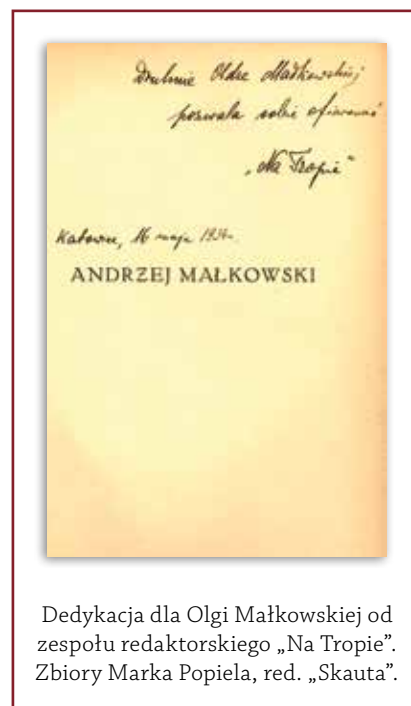

Obwoluta na książkę Aleksandra Kamińskiego, *Andrzej Małkowski*, Katowice, 1934. Zbiory Jarosława Błonia, Warszawa.

*I dziwne: doskonały narrator, autor »Antka Cwaniaka«, tu zawiódł. Nerwowy tok opowiadania, sentymalna nutka, dzwoniąca z każdej stronicy, niepotrzebne przemilczanie faktów i nazwisk (np. sprawa wysadzenia Małkowskiego przez Kozielewskiego z redaktorstwa „Skauta” i in.) – wszystko to przelamuje prostotę relacji o życiu Małkowskiego. Zastrzeżenia te jednak są na ogół natury literackiej. Zasadniczo rzecz traktując, życiorys Małkowskiego w ujęciu Kamińskiego, może liczyć na poparcie czytelników, interesujących się harcerstwem. Jest bowiem książką potrzebną*¹¹. Z tą oceną, zwłaszcza zawartą w ostatnim zdaniu, należy się całkowicie zgodzić, patrząc na książkę z dzisiejszej perspektywy i posiadanej znacznie poszerzonej w stosunku do lat siedemdziesiątych wiedzy o Andrzeju Małkowskim i początkach Skautingu polskiego.

Przygotowaniem książki do druku zajmował się Komitet Redakcyjny Pisma Młodzieży Harcerskiej „Na Tropie” pod kierownictwem Marii Kapiszewskiej. Książka została wydrukowana w drukarni Urzędu Wojewódzkiego

śląskiego w Katowicach w dwóch wersjach, w okładce miękkiej oraz twardej. Ta druga z obwolutą i banderolą¹². Jeden z egzemplarzy książki został zadedykowany Oldze Mał-

Dedykacja dla Olgi Małkowskiej od zespołu redaktorskiego „Na Tropie”. Zbiory Marka Popiela, red. „Skauta”.

kowskiej przez zespół redakcyjny „Na Tropie” 16 maja 1934 roku.

Andrzej Janowski badał około 1990 roku prywatne archiwum Aleksandra Kamińskiego. Swą wiedzę i przemyślenia podzielił się z czytelnikami w rozdziale *Książka o Andrzeju Małkowskim, czyli jak być sobą między polityką a cenzurą*, w opracowaniu *Być dzielnym i umieć się różnić*¹³. Przedstawił tam usiłowania Henryka Kapiszewskiego, występującego w imieniu przewodniczącego ZHP Michała Grażyńskiego, wojewody śląskiego, o zmianę opisu spotkań Andrzeja Małkowskiego z Józefem Piłsudskim na początku wojny światowej oraz Józefem Hallerem w 1918 roku we Francji. Według listu Henryka Kapiszewskiego z 19 czerwca 1933 roku gen. Józef Haller był przedstawiony jako

⁸ Aleksander Kamiński do Bolesława Leonharda, karta pocztowa z 3 listopada 1973 r.; Niestety Bolesław Leonhard nie robił kopii swoich listów pisanych do Aleksandra Kamińskiego.

⁹ List Olgi Małkowskiej do Aleksandra Kamińskiego, Kosów, 1 lipca 1933 r., [w:] Małgorzata Jarosińska, *Bo Polska to Ty! Listy Olgi i Andrzeja Małkowskich z lat 1911–1933 w zbiorach Muzeum Harcerstwa i Archiwów PAN w Poznaniu i Warszawie*, Warszawa, 2014, s. 118–119.

¹⁰ Tamże.

¹¹ Bolesław W. Lewicki, *Literatura harcerska*, Lwów, 1935, s. 22.

¹² O pierwszym wydaniu książki pisali: Marek Popiel, *Pierwsza książka o Andrzeju Małkowskim*, „Skaut. Harcerskie Pismo Historyczne”, Tarnów, listopad 2014, nr 4 [35], s. 14–15 i Jarosław Błonia, *Pierwsza książka o Andrzeju Małkowskim – uzupełnienie*, „Skaut. Harcerskie Pismo Historyczne”, Tarnów, 22 maja 2016, nr 3 [42], s. 13.

¹³ Andrzej Janowski, *Być dzielnym i umieć się różnić. Szkice o Aleksandrze Kamińskim*, Warszawa, 1992.

**Nowe oświetlenie nastrojów wśród
młodzieży polskiej przed wojną!**
**Początki harcerstwa — pełne przy-
gód życie jego twórcy.**
**Skauting — Legjony — początki armji
polskiej w Stanach Zjednoczonych.**

Banderola na książkę Aleksandra Kamińskiego, *Andrzej Małkowski*,
Katowice, 1934. Zbiory Jarosława Błoniarza, Warszawa.

lepiej prezentujący się czytelnikom niż Józef Piłsudski. Autor oparł się jednak tym naciskom, i to w taki sposób, który umożliwił mu objęcie w niedalekiej przyszłości komendantury szkół instruktorskich. Najpierw w Nierodzimiu, a później w Górkach Wielkich. W innych listach poruszona była kwestia usunięcia z treści książki postaci Stanisława Sedlaczka (1892–1941) – to się stało – oraz zachowanie postaci Tadeusza Strumiłły (1884–1958) w początkowych lwowskich wątkach. Nadmienić należy, że Tadeusz Strumiłło należał do największych, najbardziej oddanych i najwierniejszych przyjaciół Olgi i Andrzeja Małkowskich. Zachował również stosunkowo duże archiwum z początków Skautingu polskiego.

Aleksander Kamiński stał na stanowisku, że: [...] *Ona [Olga Małkowska – red.] zaaprobowała do druku tekst taki jak jest w książce. Czyli książka = pamięć narzeczonej i żony Andrzeja o tym co i jak było*¹⁴. Dalej w treści tej kartki pocztowej czytamy: [...] *Sprawa planów Małkowskiego w Odesie!* i *na terenie Rosji – jest rzeczywiście niejasna. To co napisałem w książce jest moją hipotezą, moim domysłem – wyraźnie o tym Andrzej nie pisał w listach ani z nikim nie mówił*¹⁵. To stwierdzenie uzupełnia w jakiś sposób dywagacje Andrzeja Janowskiego na temat książki o Andrzeju Małkowskim. Uświadamia też, że nie można odczytywać tej biografii jako książki historycznej. Zdecydowanie jest to opowieść historyczna dla młodzieży.

¹⁴ Aleksander Kamiński do Bolesława Leonharda, karta pocztowa z 7 kwietnia 1961 r.

¹⁵ *Tamże*.

Lata 1944–1976 - niezrealizowane edycje

Do wybuchu II wojny światowej nie było wznowień książki. W nieopublikowanym posłowniu do wydania z 1979 roku (znamy je z „Bratniego słowa i następnych wydań książki), pisał, że trzykrotnie podejmował próby wznowienia książki: *Po raz pierwszy przygotowałem drugie wydanie pod koniec okupacji hitlerowskiej – Główna Kwatera*

ukazała się zapowiedź: – *Jeśli pragniesz się zapoznać szczegółowiej z bogatym życiem Andrzeja Małkowskiego – przeczytaj książkę Aleksandra Kamińskiego: »Andrzeja Małkowskiego«, Katowice 1934. Drugie wydanie tej książki ukaże się w 1947 roku*¹⁶. Książka jednak się nie ukazała.

Rok później miało się ukazać poprawione wydanie. Autor pisał w posłowniu: *Po raz drugi »Godziemba« ujawniona w wyzwolonym kraju – przystępowała do poprawionego wydania w 1948 roku. Tym razem przekreśliły rzecz poczynania likwidacyjne wobec ZHP zachynającego się okresu »błędów i wypaczeń«, a w Informatorze Harcerskim na rok 1948*¹⁷, przy powtórzonym biogramie Andrzeja Małkowskiego, brak adnotacji o książce.

Podobnie było dziesięć lat później. We wspomnianym już posłowniu pisał: *Wreszcie po raz trzeci oddałem na nowo poprawionego »Andrzeja Małkowskiego« do druku w końcu 1957 roku w wydawnictwie »Śląsk«. Procedura wydawnicza była na tyle zaawansowana, iż ukazały się w 1958 r. zapowiedzi księgarskie, anonsujące książkę. Ale i tym razem książka się nie ukazała – było na nią widać*

W roku 1958 ukażą się kolejno następujące pozycje „BSL”

Aleksander Kamiński

ANDRZEJ MAŁKOWSKI

Jest to książka o założycielu harcerstwa polskiego, szlachetnym i bohaterskim Andrzeju Małkowskim. Ukaże się w połowie 1958 r.

Informacja o projektowanym wydaniu książki *Andrzej Małkowski*, zamieszczona w książce Aleksandra Kamińskiego, *Narodziny dzielności*, Katowice, 1958. Zbiory Marka Popiela, red. „Skauta”.

Szarych Szeregów zalecała wówczas lekturę »Andrzeja Małkowskiego«. Książkę miała wydać działająca konspiracyjnie oficyna »Godziemba«, lecz wybuch Powstania Warszawskiego zniweczył zaawansowane już wysiłki wydawcy.

Niedługo po II wojnie światowej Aleksander Kamiński przygotował kolejne wydanie książki. Prace redakcyjne były bardzo zaawansowane. W *Informatorze harcerskim na rok 1947*, przy biogramie Andrzeja Małkowskiego, autorstwa Aleksandra Kamińskiego,

za wcześniej. Książka miała się ukazać w serii: *Biblioteka Szarej Lilijki*.

Trochę inaczej przedstawił brak wydania książki w 1958 roku, pisząc w odpowiedzi na postawione pytania przez Bolesława Leonharda: *Co się tyczy nowego wydania mojej książki o Małkowskim,*

¹⁶ Zbigniew Śniegocki (red.), *Informator harcerski na rok 1947*, Kraków, s. 76–79.

¹⁷ Waclaw Wierzejewski, Zbigniew Śniegocki (red.), *Informator harcerski na rok 1948*, Kraków, s. 67–70.

to niestety zrezygnowałem z jej drukowania z wielu skomplikowanych przyczyn nad którymi nie chcę się rozwódzić¹⁸. Nie były to dobre czasy na szczerą odpowiedź... Tym bardziej, że kilka tygodni wcześniej zrezygnował ze stanowiska przewodniczącego Naczelnej Rady Harcerskiej, gdyż zbyt szybko i mocno powróciły nurty ideologii komunistycznej w pracy harcerskiej, z czym się nie godził.

1946 - Francja

W wydanym w Paryżu piśmie harcerskim „Z Nowym Rokiem”¹⁹ ukazały się przedruki

Okładka pisma „Z Nowym Rokiem”, Paryż, Francja, grudzień 1946 r. Zbiory Muzeum Harcerskiego im. Olgi i Andrzeja Małkowskich w Zakopanem

fragmentów książki Aleksandra Kamińskiego *Andrzej Małkowski*. Redaktor pisma pisał: *W styczniu jedną z zbiorok poświęćcie pamięci twórcy harcerstwa Andrzejowi Małkowskiemu, opowiadanie już macie*²⁰. Wydrukowane fragmenty świadczą o tym, że książka ta prawdopodobnie dotarła przed wojną do czytelników

¹⁸ Aleksander Kamiński do Bolesława Leonharda, najwcześniejsza znana karta pocztowa z 24 kwietnia 1958 r.

¹⁹ [Aleksander Kamiński], *Andrzej Małkowski* [fragmenty], „Z Nowym Rokiem”, Paryż, Francja, grudzień 1946, s. 6–7; w zbiorach Muzeum Harcerskiego im. Olgi i Andrzeja Małkowskich w Zakopanem.

²⁰ *Tamże*, s. 15.

na emigracji, a jej treść została wykorzystana do upamiętnienia postaci Andrzeja Małkowskiego. Pewnym zaskoczeniem jest, że pismo to nie było dotąd odnotowane w żadnej dotychczas wydanej bibliografii harcerskiej.

1979

Ta praktycznie na nowo napisana i zredagowana książka zawiera rozdziały opisujące rodzinę, dzieciństwo, okres nauki i młodości Andrzeja Małkowskiego. Była w istotny sposób zmieniona w stosunku do pierwowzoru na wielu płaszczyznach: faktograficznej, językowej i emocjonalnej. Zmieniony został układ rozdziałów w kolejnych wydaniach, który obrazuje Tabela 2.

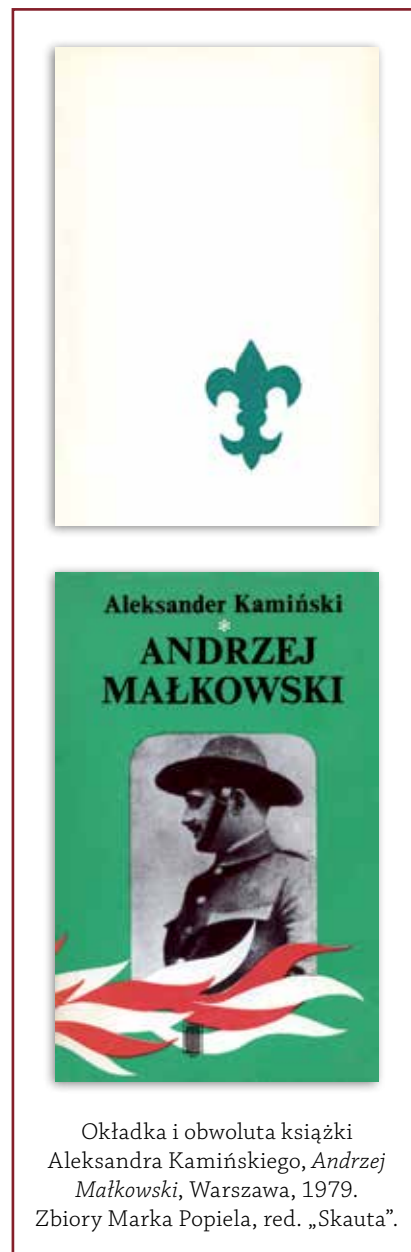
Materiały źródłowe do nowych rozdziałów: *W domu rodzinnym i w szkołach* oraz *Nowe życie*, także do wszystkich pozostałych, pochodziły z kwerend archiwalnych. Do materiałów dotyczących nauki Andrzeja Małkowskiego na Politechnice Lwowskiej poprzez swoje kontakty dotarł lwowianin Stanisław Dustanowski. Pamiętki udostępniały także osoby, które znały osobiście Andrzeja Małkowskiego. Kopie pozyskanych dokumentów przesyłał autorowi Bolesław Leonhard, który nawiązał również kontakt z mieszkającą wówczas w Zakopanem na Małym Żywcańskim Olgą Małkowską, z którą korespondował i spotykał się w latach 1967–1976.

Tak Olga Małkowska jak i Aleksander Kamiński uważali, że przedstawienie czytelnikom postaci Andrzeja Małkowskiego jest przedwczesne. W jednym z listów pisała: [...] *Czy Druh uważa, że teraz jest właściwa pora na wydanie książki Kamińskiego? Ja mam wrażenie, że jest jeszcze stanowczo za wcześnie*²¹.

Na listownie przekazane wątpliwości ze strony Aleksandra Kamińskiego co do wydania książki napisała: *I ja mam wrażenie, że czas na wydanie »Andrzeja Małkowskiego« jeszcze nie nadszedł i trzeba będzie książkę odpowiednio udostępnić dla mentalności przyszłej młodzieży (jak zresztą całe harcerstwo!)*²².

²¹ Olga Małkowska do Bolesława Leonharda, list z 19 marca 1969 r.

²² Olga Małkowska do Bolesława Leonharda, list z 25 maja 1969 r.

Okładka i obwoluta książki Aleksandra Kamińskiego, *Andrzej Małkowski*, Warszawa, 1979. Zbiory Marka Popiela, red. „Skauta”.

Przez kilkanaście lat Aleksander Kamiński zbywał wszelkie sugestie rozpoczęcia prac nad książką. Przełom nastąpił w 1976 roku. Napisał wówczas do Bolesława Leonharda: *Powoli dojrzewam do decyzji zabrania się do przepracowania na nowo »Andrzeja Małkowskiego« ze świadomością, iż będzie to pisanie „do biurka”. Bez perspektyw wydawniczych. Lecz temat mnie pociąga. Gdybym się do tego miał zabrać, to chyba w 1977 roku*²³.

Po kilku miesiącach donosił: *Drogi Druhu! Wasz ogromny wkład w informowanie mnie o Waszych dociekaniach biograficznych*

²³ Aleksander Kamiński do Bolesława Leonharda, karta pocztowa z 21 maja 1976 r.

Tabela 2. Zawartość kolejnych wydań książki Aleksandra Kamińskiego *Andrzej Małkowski*.

Rozdział	Wydanie [I], 1934 r.	Wydanie [II], 1979 r.	Wydanie II [III], 1983 r.	Wydanie IV, 2000 r.	Wydanie V, 2023 r.
					Spis treści
					Grzegorz Nowik, <i>Moje spotkanie z... Andrzejem Małkowskim</i>
	[Prolog]	[Prolog]	[Prolog]	[Prolog]	[Prolog]
I	Tętniące życie	W domu rodzinnym i w szkołach	W domu rodzinnym i w szkołach	W domu rodzinnym i w szkołach	W domu rodzinnym i w szkołach
II	Zorze poranne	Nowe życie	Nowe życie	Nowe życie	Nowe życie
III	Falszywy krok	Szczęście	Szczęście	Szczęście	Szczęście
IV	Harcerska epopeja	Początek	Początek	Początek	Początek
V	Cienie i blaski grudnistej drogi	Falszywy krok	Falszywy krok	Falszywy krok	Falszywy krok
VI	Bagnet na broni	Harcerska epopeja	Harcerska epopeja	Harcerska epopeja	Harcerska epopeja
VII	Orle loty na emigracji	Cienie i blaski grudnistej drogi	Cienie i blaski grudnistej drogi	Cienie i blaski grudnistej drogi	Cienie i blaski grudnistej drogi
VIII	Cudze koszary i cudze okopy	Olga i Andrzej w Zakopanem	Olga i Andrzej w Zakopanem	Olga i Andrzej w Zakopanem	Olga i Andrzej w Zakopanem
IX	W otwartych drzwiach	Wojna!	Wojna!	Wojna!	Wojna!
X		W Ameryce	W Ameryce	W Ameryce	W Ameryce
XI		Cudze koszary i cudze okopy	Cudze koszary i cudze okopy	Cudze koszary i cudze okopy	Cudze koszary i cudze okopy
XII		W otwartych drzwiach	W otwartych drzwiach	W otwartych drzwiach	W otwartych drzwiach
	Spis rzeczy:	Od wydawcy	Posłowie (z 1978 r.)	Posłowie (z 1978 r.)	Posłowie (z 1978 r.)
		Ważniejsze źródła, relacje i opracowania	Od wydawcy	Od wydawcy	Lesław Dall, Marek Popiel, <i>Posłowie do wydania piątego</i>
		Spis treści	Ważniejsze źródła, relacje i opracowania	Przypisy	Ważniejsze źródła, relacje i opracowania
			Spis treści	Ważniejsze źródła, relacje i opracowania	Informacja o filmie dokumentalnym „Harczerz nr 1. Rzecz o Andrzeju Małkowskim”
				Spis treści	
				Wkładka ilustracyjna	

Źródło: Opracowanie własne.

dotyczących Andrzeja Małkowskiego – zaczął owocować.

Od dwóch dni pracuję już nad nowym wydaniem książki o AM, mając na biurku dwie pękate teczki z materiałami od Was otrzymanymi. Codziennie będę poświęcał tej pracy 1,5–2 godziny i jeśli nie nastąpią jakieś zaburzenia zdrowotne – rzecz ukończę najdalej w ciągu pół roku.

Serdecznie dziękuję za pobudzenie mnie do tej aktywności²⁴.

Miesiąc później pisał: Przesyłam pierwszy rozdział książki z prośbą o ewentualne uwagi. Jest to przesyłka wyjątkowa, gdyż cały rozdział jest nowy i oparty całkowicie na

²⁴ Aleksander Kamiński do Bolesława Leonharda, karta pocztowa z 29 października 1976 r.

Waszych wysiłkach poszukiwawczych. Następne teksty podam Wam już w całości do konsultacji, prawdopodobnie na wiosnę²⁵.

Na początku 1977 roku autor przerwał pracę nad książką z powodu wielu innych zobowiązań: (zamawiane artykuły, recenzje

²⁵ Aleksander Kamiński do Bolesława Leonharda, karta pocztowa z 21 listopada 1976 r.

naukowe i wydawnicze ekspertyzy etc.). *Ale już te „usługówki” wykonałem i od kilku dni znów pracuję nad „naszymi” tematami. Dziś zaczynam przerabiać pobyt Małkowskich w Zakopanem w 1913 i 1914 (do wojny). Jeśli nie nastąpi jakaś awaria zdrowotna – mam nadzieję, że do końca czerwca »M« będzie gotów²⁶.*

Prace postępowały. W nowym wydaniu autor rozszerzył rolę Zarzewia, nie uwzględniając zastrzeżeń Olgi Małkowskiej z 1933 roku, bardziej zawierając publikacjom Henryka Bagińskiego z początku lat trzydziestych XX wieku. Obecny czytelnik odczytuje w nich mocno przerysowany obraz początków Skautingu polskiego we Lwowie²⁷.

Po przekazaniu do Wydawnictwa PAX maszynopisu na początku 1978 roku, autor napisał 4 marca 1978 roku do Bolesława Leonharda: *Drogi Panie Doktorze! Piszę ze szpitala. Żółtaczką. Pojutrze operacja resztek woreczka żółciowego. [...] Nasza książka otrzymała »Zielone światło« i wydawca przystępuje do pracy wydawniczej²⁸.* Ta optymistyczna wiadomość miała jednak w sobie nutę niepokoju o wynik operacji. W dalszym fragmencie prosił Bolesława Leonharda o kontakt listowy z redaktorem Wojciechem Janickim z Wydawnictwa PAX w sprawie fotografii. Chciał, aby ich dobór nastąpił w oparciu o przedwojenne wydanie i jeszcze miał na tyle sił, że dziękował: *za ten końcowy gest pomocy²⁹.* Choroba i pobyt w szpitalu nie pozwolił Aleksandrowi Kamińskiemu na współpracę redakcyjną. Nie miał możliwości sprawdzenia korekty, nie miał żadnego wpływu na kształt książki. Zmarł 15 marca 1978 roku. Również Olga Małkowska nie doczekała nowego wydania książki o mężu. Zmarła 15 stycznia 1979 roku w Zakopanem.

Prace nad książką odbywały się pod redakcją Marii M. Mogielnickiej. Redaktorem technicznym był Adam Małazewski, a Marian Jankowski zaprojektował obwolutę i kartę tytułową. Ilustracje pochodziły ze zbiorów

²⁶ Aleksander Kamiński do Bolesława Leonharda, karta pocztowa z 9 maja 1977 r.

²⁷ Marek Popiel, *W kręgu legend i mitów*, „Skaut. Harcerskie Pismo Historyczne”, Tarnów, 22 maja 2016, nr 3 [42], s. 8–11.

²⁸ Aleksander Kamiński do Bolesława Leonharda, karta pocztowa z 4 marca 1978 r. – ostatnia karta wysłana przez autora.

²⁹ Tamże.

3 i 4 strona pisma KIHAM „Bratnie Słowo”, Warszawa, czerwiec-lipiec 1981, w której znajdowały się wycięte przez cenzurę fragmenty tekstu książki Aleksandra Kamińskiego, *Andrzej Małkowski*, Warszawa, 1983. Zbiory Muzeum Harcerskiego O. i A. Małkowskich w Zakopanem.

autora i Bolesława Leonharda. W marcu 1979 roku Szczecińskie Zakłady Graficzne, mieszczące się przy al. Wojska Polskiego 128, przyjęły tekst książki do składu pod zamówieniem nr 741/I/A C–29. Wykonanie składu linotypowego, wstępne łamanie książki oraz prace korektorskie trwały kilka miesięcy. Po ostatecznej rewizji tekstu oraz podpisów pod ilustracjami złożoną książkę zwolniono do druku w grudniu 1979 roku. Według stopki redakcyjnej druk ukończono w tym samym miesiącu, a do sprzedaży weszła w 1980 roku, jednak tylko w sklepach Veritasu, których nie było w mniejszych miejscowościach. Nie trafiła zatem do powszechnego obrotu księgarskiego, była więc trudno dostępna. Mimo wskazania zaraz w pierwszym zdaniu, że: *Pierwsze wydanie książki pt. »Andrzej Małkowski« ukazało się w roku 1934, nie zaznaczono niestety tego faktu w stopce redakcyjnej.*

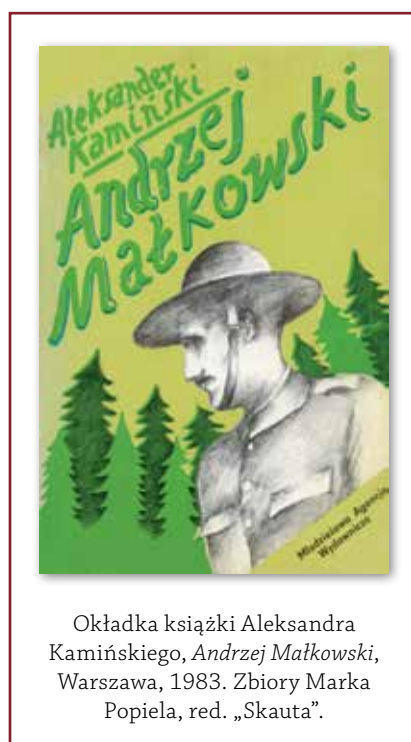
Książka wydrukowana była na papierze klasy III, słabym jakościowo. Miała jednak obwolutę wydrukowaną na papierze kredowym, a na jej skrzydełkach krótki biogram autora, co w jakiś sposób podnosiło znaczenie i prestiż tej publikacji.

Ukazała się czterdzieści pięć lat po jej przedwojennym debiucie, w zupełnie innych warunkach społecznych i politycznych. Została jednak wydana w optymalnym czasie, gdyż wpłynęła swoją treścią pozytywnie i inspirująco na kolejne pokolenia harcerskie, niedługo przed wolnościowym wybuchem Solidarności i zorganizowaniem Kręgów Instruktorów Harcerskich im. Andrzeja Małkowskiego w wielu miejscowościach Polski. Być może, gdyby nie zbieżność wydania książki *Andrzej Małkowski* i powstania żywiłowego ruchu harcerskiego noszącego Jego imię, postać Andrzeja Małkowskiego nie byłaby tak powszechnie znana w kraju i wśród Polonii na całym świecie. Tym bardziej że nieoczekiwanie wszczęto prace nad trzecim wydaniem tej książki.

1983

Ponownie książka *Andrzej Małkowski* została wydana w 1983 roku, w którym zniesiono stan wojenny. Wydanie II, a właściwie III, ukazało się nakładem Młodzieżowej Agencji Wydawniczej dość niespodziewanie

i z zawartością, która mogła wprawić czytelników co najmniej w zdziwienie. Zawierało bowiem fragmenty tekstu oraz Posłowie autora, usunięte przez cenzurę z książki z 1979 roku. Według Bolesława Leonharda za tym niespodziewanym wydaniem miał optować Mieczysław Moczar. Jako prezes Najwyższej Izby Kontroli już od początku stanu wojennego doświadczał silnych nacisków ze strony władz Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej na rezygnację z tego stanowiska. Nietypową odpowiedzią na te naciski była próba pozyskania poparcia osób ze środowisk Szarych Szeregów i Armii Krajowej poprzez wydanie książki *Andrzej Małkowski*.

Okładka książki Aleksandra Kamińskiego, *Andrzej Małkowski*, Warszawa, 1983. Zbiory Marka Popiela, red. „Skauta”.

Prace redaktorskie zostały rozpoczęte przez redaktorkę Bożenę Jakowiecką prawdopodobnie już na początku 1982 roku, a więc w najczarniejszych dniach dla społeczeństwa polskiego. Redaktorka nie uwzględniła wydania z 1934 roku jako pierwszego. Dlatego w stopce redakcyjnej widnieje informacja, że jest to wydanie II uzupełnione, bez informacji, że uzupełnienie dotyczyło tekstu wcześniej skreślonego przez cenzurę. Podstawę prac stanowił maszynopis uzyskany od Janiny Kamińskiej – żony i Ewy Rzetelskiej-Feleszko – córki Aleksandra Kamińskiego, gdyż wydawnictwo dziękowało Instytutowi Wydawniczemu PAX jedynie za udostępnienie zdjęć,

a nie tekstu. Opracowaniem graficznym zajmował się Ryszard Kryska. Redaktorkami technicznymi były: Ludmiła Pawlak i Urszula Głowacka. Korektę przeprowadziły: Maria Lautsch-Bendkowska i Krystyna Bajkiewicz. Według stopki redakcyjnej książkę przekazano do produkcji w kwietniu 1982 roku. Kolejne etapy składu i korekt trwały od kwietnia 1982 roku do stycznia 1983 roku, gdy po ostatecznej rewizji zwolniono książkę do druku.

Także i to wydanie posiadało notę *Od wydawcy: Oddajemy do Waszych rąk drugie powojenne wydanie »Andrzeja Małkowskiego« Aleksandra Kamińskiego. Jest ono uzupełnione fragmentami tekstu, które nie weszły do wydania z 1979 roku. Została również sprostowana pomyłka Autora dotycząca funkcji pełnionej przez Stanisława Osadę w okresie, gdy zapraszał A. Małkowskiego do USA.*

[...] Wszystkie nowo odkryte szczegóły są ważne, lecz w trosce o zachowanie kształtu artystycznego książki nie wprowadzamy ich do tekstu autorskiego, tylko odnotowujemy w tym miejscu³⁰.

Zawarte w tym tekście informacje ukazywały stan wiedzy z lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX wieku.

2000

Kolejne, IV wydanie książki ukazało się w Łodzi w 2000 roku w Wydawnictwie WING, pod redakcją Agnieszki Kazek, która przeprowadziła korektę wraz z Janiną Moskiewicz. Autorką projektu okładki była Agnieszka Niedźwiadek. Było to krytyczne opracowanie książki *Andrzej Małkowski*. Jej treść została opatrzona przez wydawcę dziewięćdziesięcioma dwoma przypisami (nie jest znany ich autor lub autorzy), wyjaśniającymi czytelnikom zawilości biograficzne i historyczne. Zamieszczono sporo zdjęć ze zbiorów Muzeum Harcerskiego im. Olgi i Andrzeja Małkowskich w Zakopanem i Bolesława Leonharda oraz notę *Od wydawcy*, która objaśnia czytelnikom między innymi źródła tekstu IV wydania: *Opowieść Aleksandra Kamińskiego o twórcy harcerstwa nie jest zwykłą biografiją. Tysiące harcerzy i instruktorów czytało ją jak*

³⁰ *Od wydawcy*, [w:] Aleksander Kamiński, *Andrzej Małkowski*, Warszawa, 1983, s. 218.

fascynującą powieść, przez wiele lat była kanwą gawęd przy ogniskach i jedynym źródłem wiedzy o życiu Andrzeja Małkowskiego.

[...] Podstawę naszego wydania stanowi tekst maszynopisu, jaki autor oddał do druku w 1978 r. Za udostępnienie jego kopii gorąco dziękujemy p. Bolesławowi Leonhardowi z Krakowa (którego tak serdecznie wspomina Kamiński w swoim Posłowniu). Maszynopis ten był podstawą dwóch powojennych edycji »Andrzeja Małkowskiego«. Warto zaznaczyć, że w wydaniu Instytutu Wydawniczego PAX (1979), przygotowanym pod pieczę autora, usunięto z niego kilka fragmentów. Dziś możemy się domyślać, że jest to efekt ingerencji cenzury. Co ciekawe, fragmenty te odnajdujemy w edycji MAW (1983).

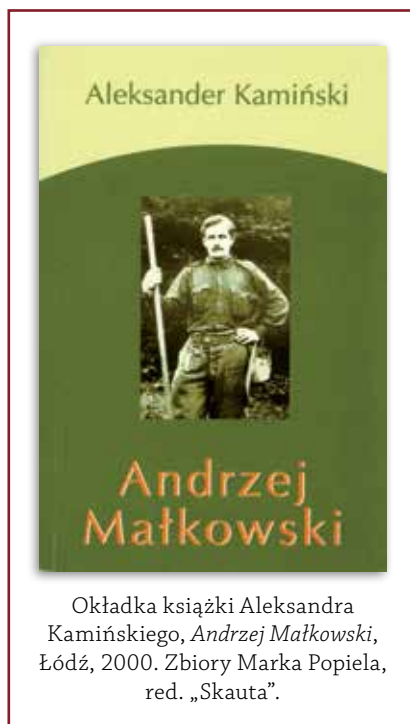
Wspomniany maszynopis, komentarz dr. Leonharda oraz udostępniony nam przez córkę autora, prof. Ewę Rzetelską-Feleszko egzemplarz wydania »Andrzeja Małkowskiego« z 1934 roku, zawierający poprawki nakreślone ręką Kamińskiego, stanowiące pierwszy zarys nowej wersji – pozwoliły nam prześledzić ewolucję tekstu i autorski zamysł wprowadzanych zmian.

Naszą edycję książki wzbogacają liczne zdjęcia i dokumenty. Niektóre z nich już opublikowano, także we wcześniejszych wydaniach »Andrzeja Małkowskiego«. Są jednak wśród nich prezentowane czytelnikowi po raz pierwszy. Za udostępnienie fotografii i dokumentów, a także istotny komentarz do nich serdecznie dziękujemy p. Lesławowi Dallowi, historykowi z Zakopanego, inicjatorowi Muzeum Harcerskiego im. Olgi i Andrzeja Małkowskich oraz p. Bolesławowi Leonhardowi, nadal niestrudzenie gromadzącemu dokumenty i fotografie związane z twórcami harcerstwa.

Zamieszczone na końcu przypisy pochodzą od wydawcy i adresowane są przede wszystkim do młodego czytelnika. Nie stanowią wyczerpującego komentarza do ukazywanych przez autora zdarzeń i osób, powinny jedynie zwrócić uwagę na niektóre historyczne uwarunkowania i najważniejsze postacie, szczególnie z kręgu twórców harcerstwa lwowskiego³¹.

Z pewnością dzięki zastosowaniu częściowego aparatu naukowego książka przyczyniła się do lepszego poznania szczegółów z życia jej bohatera. Jak wielką grupę

³¹ Od wydawcy, [w:] Aleksander Kamiński, Andrzej Małkowski, Łódź, 2000, s. 163–164.

czytelników objęła, tego nie wiemy, gdyż nakład tego wydania nie jest znany.

2023

Wcześniejsze wydania książki *Andrzej Małkowski* zostały przygotowane przez redaktorów i korektorów w znacznie różniących się od siebie czasach, w odmiennych rzeczywistościach społeczno-politycznych i gospodarczych i o różnym stopniu wiedzy. Na przestrzeni dziewięćdziesięciu lat znacznie zmieniły się zasady pisowni wyrazów i reguły gramatyczne. Zmieniło się znaczenie wielu słów, wiele przybyło nowych i równie dużo zniknęło z codziennego użycia. Inne są także możliwości wydawnicze: upowszechniły się komputery i edytory tekstu. Pomocnym narzędziem pracy stał się Internet, jego ogromne zasoby, a zwłaszcza udostępniane wirtualnej przestrzeni cyfrowe zbiory bibliotek i archiwów.

To wszystko spowodowało skokowy przyrost informacji i wiedzy o naszym bohaterze oraz epoce i miejscach, w których przebywał. Zamiana tekstu drukowanego na zapis cyfrowy ułatwiła porównywanie tekstów różnych wydań książki.

Obecne, piąte wydanie zostało przygotowane z poszanowaniem pracy redaktorów

i korektorów, którzy zajmowali się treścią książki na przestrzeni minionych dziewięciu dekad, a przede wszystkim zgodnie z prośbą Aleksandra Kamińskiego o: [...] uporządkowanie pisowni, stosownie do reguł aktualnie obowiązujących³². Uwzględniono również wiedzę uzyskaną w wyniku ponad czterdziestoletniego gromadzenia informacji, książek, notatek, artykułów prasowych, korespondencji i fotografii dotyczących Andrzeja Małkowskiego w Muzeum Olgi i Andrzeja Małkowskich w Zakopanem oraz w redakcji kwartalnika „Skaut. Harcerskie Pismo Historyczne” w Tarnowie. Jest to wiedza o wiele bardziej szczegółowa niż ta, która była znana przed 2000 rokiem. Opracowanie *Andrzej Małkowski. Korespondencja 1911–1919*³³, rzuciło nowe światło na wiele okresów życia założyciela Skautingu polskiego.

Podstawą obecnego wydania *Andrzeja Małkowskiego* jest tekst książki przygotowanej przez autora do druku w 1977 roku i wydrukowanej w 1979 roku, ocenzone teksty, wydrukowane w „Bratnim Słowie” w 1981 roku oraz maszynopis książki z 1977 roku udostępniony przez Bolesława Leonharda. Należy powtórnie podkreślić, że autor po oddaniu maszynopisu do Wydawnictwa PAX nie miał żadnego wpływu na prace redakcyjne i późniejsze zmiany wprowadzone w tekście. Dlatego posiłkowaliśmy się także wydaniem pierwszym z 1934 roku, rozstrzygając niektóre niejasności.

Tekst obecnego wydania został zmieniony w minimalny sposób. Uporządkowane zostało użycie cudzysłowów (w cytatach zastosowano cudzysłowy niemieckie), ujednolicono zapis miesięcy, a dla lepszego odbioru tekstu przez czytelników usunięto skróty i skrótowce. Sprawdzone również wszystkie cytaty zaznaczone w tekście. Wszędzie tam, gdzie udało się dotrzeć do oryginalnych źródeł, jak: listy, książki, wiersze etc., przywrócono ich oryginalne brzmienie.

Książka zawiera kilka nieścisłości, napisanych na podstawie ówczesnej wiedzy

³² Aleksander Kamiński do Bolesława Leonharda, list z 9 maja 1977 r.

³³ *Andrzej Małkowski. Korespondencja 1911–1919. Zebrał i przypisami opatrzył Marek Popiel, Zakopane, 2018; opracowanie jest stale aktualizowane, poszerzane o odnajdywane listy oraz przygotowywane do kolejnego wydania.*

autora w latach siedemdziesiątych. Nie zostały zmienione w obecnej redakcji, oznaczono je jednak symbolem gwiazdki. Uwagi i wyjaśnienia znajdują się poniżej:

s. [62³⁴]*

Kurs trwał sześć tygodni,

Wiele źródeł podaje, że kurs trwał od kilku do sześciu tygodni, co utrwaliło się w powszechnej świadomości. Należy zwrócić uwagę, że gdyby przyjąć sześciotygodniowy czas trwania kursu, który rozpoczął się 20 marca 1911 roku we Lwowie, to musiałby się on zakończyć 30 kwietnia 1911 roku. Tymczasem kurs trwał według treści pierwszego rozkazu z 22 maja 1911 roku co najmniej do 28 maja 1911 roku. Franciszek Pększyc w swym *Pamiętniku* pisał, że jeszcze 25 czerwca 1911 roku w Brzuchowicach uczestniczył w zajęciach kursu połączonych ze zlotem w Zawadowie, co znajduje również w potwierdzenie w treści książki A. Małkowskiego, *Scouting...*, gdzie na stronie 133 widnieje fotografia z tego zlotu (książka ukazała się w lipcu 1911 r.). Rozstrzygającą informacją, że kurs trwał do końca czerwca 1911 roku, jest notatka w lwowskim „Skaucie”, dotycząca I Lwowskiej Drużyny Skautowej, o treści: [...] Dotąd ćwiczyli członkowie drużyny w „Sokole-Macierzy” od 20 marca b.r. po koniec czerwca. Można zatem ostatecznie stwierdzić, że kurs trwał nie sześć tygodni, a trzy miesiące.

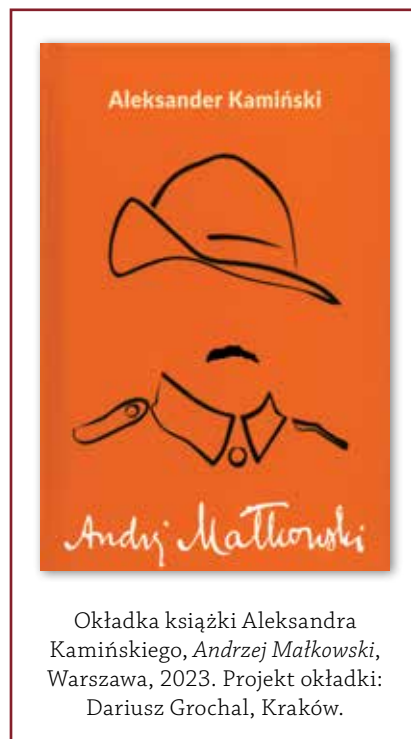
s. [81–82]*

Powiodło się nadspodziewanie szybko ze zdobyciem podstaw finansowych: żarliwość Andrzeja skłoniła dyrektora Zakładów Słodkowniczych w Port Saidzie Mieczysława Geniusza do ofiarowania znaczniejszej sumy.

W zachowanej korespondencji Andrzeja Małkowskiego brak jest informacji o sfinansowaniu przez Mieczysława Geniusza wydawania dwutygodnika „Skaut” we Lwowie. W liście z 8 stycznia 1912 roku Andrzej Małkowski dziękuje Mieczysławowi Geniuszowi za słowa przyjaźni i zachęty oraz informuje, że Zygmuntowi Wyrobkowi z Krakowa została przekazana kwota 100 koron.

Prawdopodobnie Aleksandrowi Kamińskiemu chodziło o Alfreda Burzyńskiego (ok.

1873–1914), który zapisał 5 lutego 1914 roku spadek na rzecz skautowych kolonii wakacyjnych w wysokości miliona koron. Niestety wybuch wojny nie pozwolił na realizację tego testamentowego zapisu.

s. [104]*

[...] *Drużyna ta była „hańbą” dla statecznych drużyn hufca lwowskiego.*

Określenia: zastęp, pluton, drużyna, hufiec i pułk znane były w Polskim Gimnastycznym Towarzystwie Sokolim od co najmniej 1894 roku.

Początkowo w Skautingu dla jednostki nadrzędnej dla drużyn w danej miejscowości używano określenia Komenda miejscowa. Hufiec, jako określenie jednostki terytorialnej dla kilku lub kilkunastu drużyn pojawiło się w historiografii Harcerstwa dopiero w 1915 roku. Pojęcie to wprowadził Stanisław Sedlaczek w odniesieniu do drużyn działających w Kijowie, Moskwie i Petersburgu. W „Skaucie” lwowskim określenie hufiec funkcjonowało w odniesieniu do kilku drużyn odbywających ćwiczenia terenowe. Jako określenie jednostek kilku lwowskich żeńskich drużyn – pojawiło się dopiero w 1923 roku i utrwaliło się w ZHP wraz z powstawaniem poszczególnych chorągwi od około 1921 roku.

Drużyna prowadzona przez Andrzeja Małkowskiego składała się z uczniów szkół

lwowskich zamieszkałych w Bursie Grunwaldzkiej oraz biedoty lwowskiej, tak zwanych batiarów.

s. [112]*

nad obozem polskim powiewała biało-amarantowa flaga.

Reprezentacja skautów polskich w Birmingham występowała w Anglii pod sztandarem w kolorze amarantowym z naszytym na nim białym orłem. Flagi biało-amarantowe (biało-czerwone) zaczęto stosować dopiero w 1918 roku. Nie była wówczas jeszcze nawet ustalona kolorystyka. Na barwnych patriotycznych kartach pocztowych z Tarnowa, Rzeszowa i Zakopanego widać biały kolor u dołu flag.

s. [121]*

wedle „Gazety Podhalańskiej” – swą postawą „wzbudziły ogólny podziw”.

Nie ma żadnych danych potwierdzających udział skautów zakopiańskich w tych uroczystościach. Drużyna skautek Olgi Małkowskiej powstała dopiero na początku 1914 roku. „Gazeta Podhalańska”, Nowy Targ, 26 października 1913, nr 44, s. 1–2 w sprawozdaniu *Udział Podhala w uroczystościach ku czci księcia Józefa Poniatowskiego* opisuje dość szczegółowo delegację Podhalań liczącą ok. 500 osób, w skład której weszły z Nowego Targu: Drużyna Podhalańska, Drużyna Samarytanek, Połowa Drużyna Sokola, skauci [I Drużyna Skautowa im. Kazimierza Pułaskiego], gimnazjaliści, orkiestra oraz z Zakopanego przedstawiciele Związku Górali.

s. [148]*

...często nucił świeżo powstałą piosnkę Pierwszej Brygady.

Według oficjalnych ustaleń z okresu międzywojennego pieśń *My, Pierwsza Brygada* powstała i została upowszechniona w 1917 roku. Andrzej Małkowski nie mógł nucić wówczas tej pieśni.

s. [153]*

A gdy na dobitkę doszła Andrzeja wieść o tragicznej śmierci na froncie jego brata legionisty, Mariusza...

Mariusz Małkowski, młodszy brat Andrzeja, służył w 1 pułku artylerii Legionów Polskich w stopniu ogniomistrza. Zmarł

³⁴ Liczba w nawiasie kwadratowym odnosi się do strony w piątym wydaniu książki.

5 stycznia 1917 roku w szpitalu legionowym w Pułtusku. Andrzej Małkowski nie mógł dowiedzieć się o jego śmierci w maju 1915 roku.

s. [196–197]*

Z siedemsetosobowej rzeszy podróżnych ocalało tylko dwadzieścia kilka osób uczipionych belek z zatopionego statku. Między innymi został wyłowiony z morza przez patrolujący cieśninę trawler wyczerpany śmiertelnie porucznik Rudlicki.

Według protokołu sporządzonego bezpośrednio po katastrofie przez kapitana Jeana-Baptiste'a Calviès, na statku Chaouia płynęło sześćset sześćdziesiąt osób: pasażerów i członków załogi. Kapitan kutra *Daghestan*, mimo

obaw, że natrafi na kolejną minę, jako jedyny odważył się dopłynąć do tonącego statku. Załoga kutra uratowała stu osiemdziesięciu czterech pasażerów i członków załogi.

* * *

Mamy nadzieję, że piąte wydanie książki Aleksandra Kamińskiego *Andrzej Małkowski* dotrze do nowych pokoleń czytelników i wywrze na nich równie wielkie wrażenie jak na pokoleniach wcześniejszych. Ta książka niesie ogromny ładunek emocjonalny i stanowi wskazówkę dla drużynowych oraz instruktorów harcerskich, jak rozumieć dzisiejsze Harcerstwo. Zawiera wskazówki, jak harcerki i harcerze powinni odnaleźć się w dzisiejszych

trudnych czasach, jak nieść chętną pomoc i jak zachowywać się wobec wojennych zagrożeń płynących z naszych wschodnich granic.

Powinniśmy pamiętać, że Skauting polski powstał we Lwowie. Przez osobę Andrzeja Małkowskiego, przez wzgląd na pokolenia Polaków zamieszkujących tamte kresowe ziemie, nie powinniśmy nigdy zapominać o ludziach i o historii tych ziem.

Polska pomoc dla cierpiącej Ukrainy w toczącej się wojnie jest najlepszym świadectwem także wspaniałej wychowawczej roli Harcerstwa. Pamiętajmy zatem i pomagajmy ze wszystkich naszych sił.

Czuwaj!

M. Popiel, L. Dall

Olga Małkowska w okresie II wojny światowej w trakcie pobytu w Anglii. Zbiory: Muzeum Harcerskie im. Olgi i Andrzeja Małkowskich w Zakopanem.

W okresie II wojny światowej Naczelny Komitet ZHP z siedzibą w Londynie prowadził Dział Wydawniczy, który w ramach w *Biblioteczki Harcerskiej* publikował wydawnictwa dla środowisk harcerskich działających zarówno w Wielkiej Brytanii, jej koloniach jak i na terenach stacjonujących

Lesław Dall

OLGA MAŁKOWSKA O ANDRZEJU MAŁKOWSKIM

oddziałów Polskich Sił Zbrojnych podległych dowództwu brytyjskiemu.

W cyklu *Wielcy Polacy* ukazało się w latach 1944–1945 kilkanaście biogramów, m.in. *Tadeusz Rejtan*, *Książę Józef Poniatowski*, *Gen. Mariusz Zaruski*, *Emilia Plater*, *Andrzej Małkowski*, *Maria Skłodowska-Curie*, *Stefan Czarniecki*, *Stefan Batory*, *Walerian Łukasiński*, *Romuald Traugutt*, *Jan Karol Chodkiewicz*, *Jan Kiliński*, *Hetman Stanisław Żółkiewski*, *Jan Henryk Dąbrowski*. Warto zwrócić uwagę, że wśród opisywanych w broszurach historycznych postaci bohaterów narodowych, Andrzej Małkowski był obok gen. Mariusza Zaruskiego i Marii Curie-Skłodowskiej postacią „współczesną”, wartą przedstawienia emigracyjnej młodzieży przez redaktorów serii.

Autorką broszury *Andrzej Małkowski* była Olga Małkowska. Ze względu na trwającą wojnę broszura ta podpisana była jedynie

inicjałami O.M.¹ Według relacji autorki, przekazanej w 1970 roku hm. Bolesławowi Leonhardowi z Krakowa, została ona napisana w pośpiechu, w ciągu jednego wieczoru, nie mając do dyspozycji żadnych źródeł prócz własnej pamięci. Szczególna wartość tej broszury polega na tym, że autorka jako współuczestniczka wielu działań Andrzeja Małkowskiego i jego żona, była bezpośrednim świadkiem opisywanych wydarzeń wcześniej nigdzie nie publikowanych.

Kolejne wydania ukazywały się już w kraju. W 1967 roku hm. Witold Rusiniak, drużynowy 16 Gdańskiej Drużyny Harcerzy im. Andrzeja Małkowskiego, który nawiązał

¹ Wiesław Kukła, Marian Miszczuk, *Bibliografia harcerskich emigracyjnych i polonijnych druków zwartych, jednodniówek, kalendarzy i miscellaneów wydanych w latach 1912–2004*, Warszawa, 2006, s. 60, poz. 238.

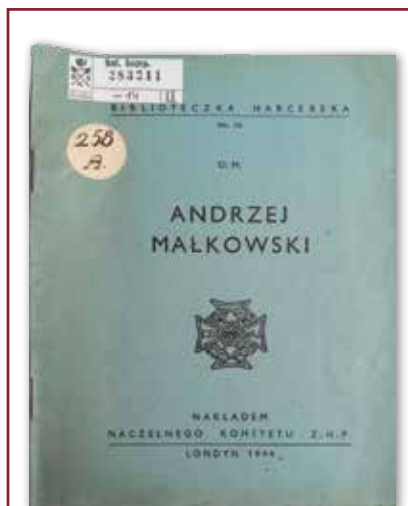
znajomość z Olgą Małkowską po jej powrocie do kraju, otrzymał od niej na pewien czas egzemplarz pierwszego wydania londyńskiego broszury z zezwoleniem na jego publikację. Powielona broszura, w nakładzie 100 numerowanych egzemplarzy, ukazała się bez podania wydawcy i roku wydania, poza zasięgiem ówczesnej cenzury. Była swoistym uczczeniem dziesiątej rocznicy powstania drużyny (1957–1967). W 1968 roku, w czasie obozu wędrownego drużyny, gotowe egzemplarze zostały przywiezione do Czorsztyna i podpisane podczas spotkania z autorką w Pustelni². Część nakładu, będąca w dyspozycji Olgi Małkowskiej została podpisana w Zakopanem.

Z inicjatywy hm. Mariana Miszczuka, nakładem Głównej Kwatery ZHP w ramach Zespołu Historycznego ukazało się w 1983 roku wydanie II (właściwie III), z podaniem pełnego imienia i nazwiska autorki. Ponieważ nakład 300 egz. został szybko wyczerpany Zespół Historyczny GK ZHP opublikował w 1985 roku wydanie IV, tym razem drukowane, opatrzone przypisami Bolesława Leonharda i Mariana Miszczuka, które przy zachowaniu oryginalnego tekstu, wyjaśniały pewne nieścisłości autorki. Tytuł został uzupełniony o lata urodzenia i śmierci Andrzeja Małkowskiego. Ciekawostką jest zapis wydawcy, że przy nakładzie 3000 egz. książeczka kierowana jest głównie do członków Komisji Historycznych i do historyków harcerstwa³.

Inną ciekawostką było zamieszczenie w broszurze fotografii awersu medalu wykonanego przez artystę rzeźbiarza Zbigniewa Łukowiaka (1935-2007) z okazji siedemdziesiątej rocznicy powstania Skautingu polskiego we Lwowie przypadającej na 1981 rok. Na rewersie medalu widoczny jest 1982 rok, a więc okres stanu wojennego w Polsce. Inicjatorem i fundatorem medalu był Czesław Bronisław Sędłak (1936-1996), nauczyciel, przewodniczący Chorągwiej Komisji Historycznej ZHP w Lesznie. Wybitych zostało jedynie dziesięć egzemplarzy medalu. Jeden z nich znajduje się w zbiorach

² Witold Rusiniak, *Do IV wydania słów kilka*, [w:] O.[lga] Małkowska, *Andrzej Małkowski*, Wydanie IV, Gdańsk, 1986, s. [IV].

³ Marian Miszczuk, *Od wydawcy*, [w:] O.[lga] Małkowska, *Andrzej Małkowski*, Wydanie IV, Warszawa, 1985, s. 4.

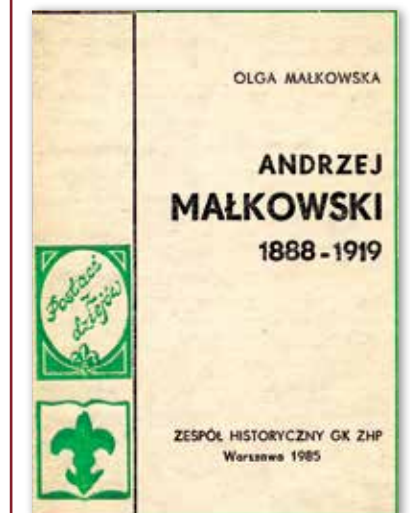
O.M. [Olga Małkowska], *Andrzej Małkowski*, [Wydawca:] Komitet Naczelny ZHP, Londyn, 1944, wydanie [I], 20,5 x 16,5 [cm], 19 s., nlb. 1, portret Andrzeja Małkowskiego, mps powielany, okładka drukowana. *Biblioteczka Harcerska nr 14. Cykl Wielcy Polacy nr 5. [Pieczęć:] Pamiętaj, że książka ta wydrukowana została z myślą o pomocy w odbudowie harcerstwa w kraju.* Zbiory: Biblioteka Jagiellońska w Krakowie.

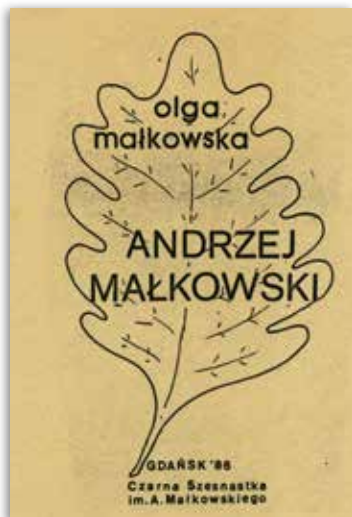
Olga Małkowska, *Andrzej Małkowski*, [Wydawca:] Związek Harcerstwa Polskiego Główna Kwatera, Warszawa, 1983, wydanie II [III], nakład 300 egz., 20,5 x 14,5 [cm], mps powielany, 20 s. *Prace Zespołu Historycznego nr 2.* Do druku przygotował: Marian Miszczuk, projekt okładki Waldemar Koczy. Zbiory: Muzeum Harcerskie im. O. A. Małkowskich w Zakopanem.

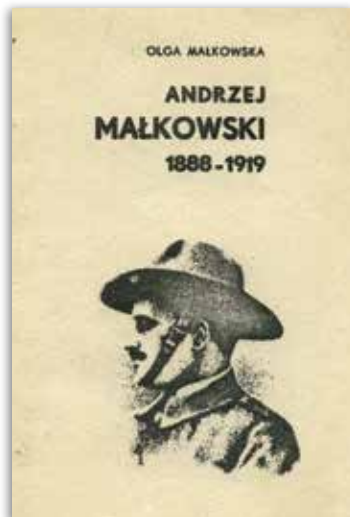
[Olga Małkowska] O.M., *Andrzej Małkowski*, [Wydawca:] 16 Gdańska Drużyna Harcerzy im. Andrzeja Małkowskiego [ZHP], Gdańsk, 1967, wydanie [II], nakład: 100 egz., 26 x 19,5 [cm], 14 s., mps powielany. *Biblioteczka Harcerska Nr 1, [nr egz.] 00023.* Autograf: *Olga Małkowska, Zakopane, 1968.* Zbiory: Muzeum Harcerskie im. O. A. Małkowskich w Zakopanem.

Olga Małkowska, *Andrzej Małkowski 1888-1919*, [Wydawca:] Zespół Historyczny GK ZHP, Warszawa 1985, wydanie IV, Nakład 3000 egz., 16,5 x 11,5 [cm], 29 s., druk. Marian Miszczuk: *Od wydawcy, Prace Zespołu Historycznego Głównej Kwatery ZHP. Postaci z dziejów*, redaktor Marian Miszczuk, redaktor techniczny Czesław Sędłak, przypisy: Bolesław Leonhard i Marian Miszczuk. Zbiory: Muzeum Harcerskie im. O. A. Małkowskich w Zakopanem.

Olga Małkowska, *Andrzej Małkowski*, [Wydawca:] Czarna Szesnastka im. A. Małkowskiego, wydanie IV [V], Gdańsk, 1986, 20,5 x 14,5 [cm], s. 20. mps powiel., hm. Marian Miszczuk, Słowo wstępne, hm. Witold Rusiniak, *Do IV wydania słów kilka*. Do druku przygotował Witold Rusiniak, sprawy techniczne przygotował Sylwester Głapiak. Zbiory: Muzeum Harcerskie im. O. A. Małkowskich w Zakopanem.

Olga Małkowska, *Andrzej Małkowski 1888-1919*, [Wydawca:] 1NDW Watra [1 Niepołomicka Drużyna Wędrownicza], Szczep Puszcza im. Kazimierza Wielkiego w Niepołomicach Chorągiew Krakowska ZHP, wyd. VI, Niepołomice, ok. 1986-1987, cm 14 x 10 cm, br. s., druk powiel. [z wydania IV, 1985]. Zbiory: Muzeum Harcerskie im. O. A. Małkowskich w Zakopanem.

Olga Małkowska, *Andrzej Małkowski 1888-1919*, Nakładem 34 Bydgoskiej Drużyny Harcerskiej „Bądź Gotów”, wyd. [VII] Bydgoszcz, 1989, 15 x 10,5 [cm], druk. Opracowanie redakcyjne i techniczno-graficzne phm. Bogusław Gusowski, druk HARCGRAF, Bydgoszcz [przedruk z wydania IV, Warszawa, 1985]. Zbiory: Muzeum Harcerskie im. O. A. Małkowskich w Zakopanem.

Medal z okazji siedemdziesięciolecia Harcerstwa, 1982 r. Nakład 10 sztuk, wymiary: 87 x 90 [mm], odlew, materiał: żal. Zbiory: Muzeum Harcerskie im. O. A. Małkowskich w Zakopanem.

Muzeum Harcerskie im. Olgi i Andrzeja Małkowskich w Zakopanem.

W siedemdziesiątą piątą rocznicę powstania Skautingu na ziemiach polskich, nakładem 16 Gdańskiej Drużyny Harcerskiej (Czarnej Szesnastki) im. Andrzeja

Małkowskiego, drużynowy tej drużyny – Witold Rusiniak, opublikował w 1986 roku wydanie IV (właściwie V) tej broszury.

Ostatnie już dwa wydania, jako przedruki (z wydania IV, Warszawa 1985), ukazały się w Niepołomicach ok. 1986-1987 roku,

staraniem hm. Wojciecha Wróblewskiego i nakładem 1 Niepołomickiej Drużyny Wędrowniczej WATRA oraz w Bydgoszczy w 1989 roku nakładem 34 Bydgoskiej Drużyny Harcerskiej „Bądź Gotów”.

L. Dall

Marek Popiel

POWINNOŚĆ INSTRUKTORSKA

Powinnością instruktora harcerskiego jest wychowanie następcy. Dobrze jest też dzielić się swoją wiedzą z innymi. Będąc autorem, redaktorem, wydawcą czasopism i jednodniówek od 1982 roku, wielu książek od 1984 roku, a od kwietnia 2005 roku także tarnowskiego „Skauta” – postanowiłem przekazać przynajmniej część swoich umiejętności i wiedzy młodszemu pokoleniom.

„Przed Siebie”

Pierwszą próbę podjąłem na przełomie 2015 i 2016 roku. Zorganizowałem wówczas kurs dla harcerek i harcerzy z 12 Tarnowskiej Drużyny Starszoharcerskiej im. Bohaterów Polski Walczącej oraz 29 Tarnowskiej Drużyny Starszoharcerskiej „Feniks”, działających w ramach Hufca ZHP im. gen. Józefa Bema w Tarnowie. W kursie uczestniczyli: Zofia Barszczowska, Michał Brniak, Barbara Hałacińska, Anna Papuga oraz Jakub Pawlina. Kurs pozwolił na zaznajomienie się kursantów ze specyfiką działalności redakcji i obowiązkami na różnych stanowiskach.

W trakcie kursu zawiązano redakcję, wymyślono tytuł periodyku: „Przed Siebie. Pismo Tarnowskich Harcerzy” i przyjęto

projekt winiety zaprojektowanej przez Druhnę Zosię. Kiedy powstające teksty zostały omówione, zrecenzowane na spotkaniach i poprzez emaile, Druh Jakub zaproponował layout gazety i zламаł przygotowane teksty. Niewiele brakowało, by numer się ukazał.

Niestety, jak to bywa, nie udało się rozpocząć wydawania tego pisma, mimo, że redakcja była przygotowana na wszelkie wyzwania. Mam nadzieję, że wiedza nabyta w trakcie kursu przyda się kiedyś w dorosłym życiu.

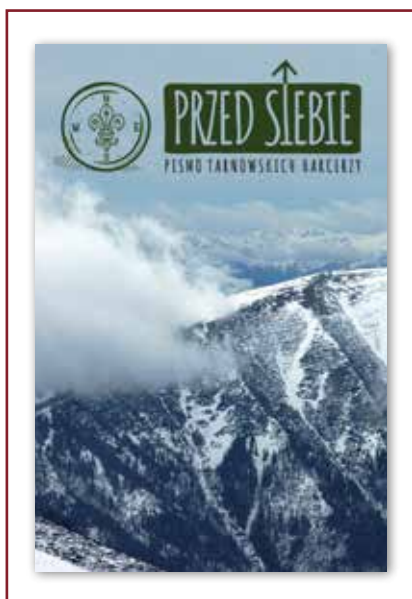
„Na Wzgórzu”

Kolejny kurs przeprowadziłem w pierwszej połowie 2023 roku. Pomysł zrodził się dość nieoczekiwanie w trakcie Konferencji Instruktorskiej Czerwone Korale zorganizowanej 21 stycznia tego roku przez hm. Judytę Komendę, komendantkę Podkarpackiej Szkoły Instruktorskiej „Semper Fidelis” i hm. Małgorzatę Jarosińską, przewodniczącą Komisji Historycznej Chorągwi Podkarpackiej ZHP. Konferencja była poświęcona Oldze i Andrzejowi Małkowskiemu. W jej trakcie wygłosiłem gawędę o założycielu Skautingu polskiego, którą uzupełniałem kilkoma książkami i pismami harcerskimi, między innymi tarnowskim „Skautem”.

Po tej prezentacji wpadłem na pomysł aby przekazać przynajmniej część wiedzy o tym, jak wydawać czasopisma harcerskie. Pierwsze, wstępne spotkanie odbyło się 15 kwietnia w Dębicy, w trakcie XI Zlotu Instruktorów Chorągwi Podkarpackiej. Tam zostałem poproszony o wygłoszenie

gawędy o Andrzejowi Małkowskiemu 30 kwietnia br. podczas ogniska w Teodorówce koło Dukli, w trakcie Kursu Przewodnikowskiego oraz Kursu Drużynowych harcerskich i starszoharcerskich.

Poznanej wówczas Druhnie pvd. Dominice Bąk zaproponowałem opisanie wrażeń z tego niedzielnego długiego dnia. 19 maja otrzymałem email z tekstem, który omówiliśmy w trakcie spotkania 27 maja w ramach Praktycznego Kursu Redaktorów Czasopism Harcerskich w Rzeszowie. Mimo, że był to praktyczny kurs, to jednak konieczne było omówienie z uczestnikami prawnych aspektów wydawania czasopism oraz organizacyjnych. Najpierw przypominałem tytuły prasy, jakie ukazywały się dawniej na terenie Chorągwi Podkarpackiej ZHP i redaktorów czasopism harcerskich. Następnie

Żeńska część redakcji jednodniówki „Na Wzgórzu” w trakcie kursu. Od lewej druhny: Nadia Marczak, Dominika Bąk i Weronika Ludian. Fot. Marek Popiel.

sięgnęliśmy do *Konstytucji RP*, omówiliśmy Ustawę z dnia 26 stycznia 1984 roku *Prawo Prasowe* oraz Ustawę z dnia 7 listopada 1996 roku *O obowiązkowych egzemplarzach bibliotecznych*, a także Rozporządzenie Ministra Kultury i Sztuki z dnia 6 marca 1997 roku w sprawie wykazu bibliotek uprawnionych do otrzymywania egzemplarzy obowiązkowych poszczególnych rodzajów publikacji oraz zasad i trybu ich przekazywania.

Wiedza teoretyczna konieczna była do zrozumienia przez kursantów pojęć z zakresu elementów składowych czasopism, redakcji i przygotowania do druku. Próbowaliśmy określić między innymi – Kto jest kim w redakcji? i kim jest i co może wydawca? Przekazałem przede wszystkim własne doświadczenia redaktorskie. W trakcie czterogodzinnych zajęć zadawanych było sporo pytań i co rusz odbywały się gorące dyskusje. Wtedy powstał zamysł powołania w ramach kursu redakcji, która miała za zadanie wydanie jednodniówki. Zostały rozdane zadania do wykonania i teksty do napisania przez uczestników.

Kolejne spotkanie kursowe odbyło się 24 czerwca 2023 roku. Zawiązała się wówczas redakcja jednodniówki *Złazu Funkcyjnych*, co znalazło odzwierciedlenie w Rozkazie Komendantki Chorągwi Podkarpackiej L6/2023 z 30 czerwca 2023 roku:

2.5.2 Powołuję redakcję jednodniówki *Złazu Funkcyjnych Chorągwi Podkarpackiej ZHP*: p.wd. Dominika Bąk (Hufiec ZHP w Nisku) – redaktorka naczelna, hm.

Judyta Komenda (Hufiec ZHP Ziemi Sanockiej w Sanoku), phm. Damian Gądek (Hufiec ZHP Bieszczadzki w Lesku), phm. Bogumiła Pikor (Hufiec ZHP w Nisku), phm. Marek Popiel (Hufiec ZHP w Tarnowie, Chorągiew Krakowska), p.wd. Weronika Ludian (Hufiec ZHP w Krośnie), dh. Nadia Marczak (Hufiec ZHP Ziemi Sanockiej w Sanoku).

Na zajęciach nie było absolutnie czasu na teoretyzowanie. Nieodległa perspektywa wydania jednodniówki wymusiła na wszystkich ogromne skupienie i zaangażowanie. Nie wszystko udało się w trakcie czterogodzinnego spotkania omówić, ale już drogą internetowych konsultacji, udało się wszystkie artykuły napisać, zrecenzować, przeprowadzić korektę, a jeszcze później obłamać. Efekt prac redakcyjnych można zobaczyć na stronie Chorągwi Podkarpackiej ZHP: <http://podkarpacka.zhp.pl/index.php/strona-glowna/z-zycia-choragwi/732-jednodniowka-zlazu-funkcyjnych-choragwi-podkarpackiej-zhp>.

Zaskakującym dla mnie faktem było wydawanie w trakcie *Złazu Funkcyjnych* w Berdziej czterech numerów pisma: „*Dziennik Złazowy*”. Redaktorkami były druhny: Dominika Bąk (red. naczelna), Judyta Komenda, Julia Jurek, oraz Nadia Marczak. Każdy numer pisma formatu A5, drukowanego w kolorze liczył cztery strony. Na stronie tytułowej numeru była „kartka z kalendarza” z interesującym cytatem. W treści były poruszane tematy codziennych spraw. ■

M. Popiel

Strony tytułowe czterech numerów pisma: „*Dziennik Złazowy*”.